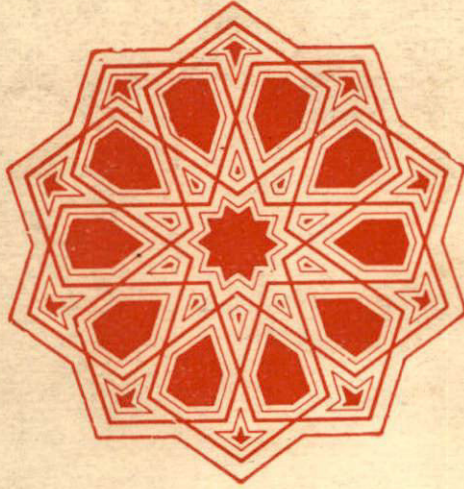

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

C.V, Sa: I-IV

1956

MARS T. ve S. A. Ş. MATBAASI — ANKARA

1 9 5 8

Yıl : 1956

Cilt : V, Sayı : I-IV

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

I - IV

1956

RESAT QELİK
A.Ü. İLÂHİYAT FAK.
Sınıf I. No 1066

MARS T. ve S. A. Ş. MATBAASI — ANKARA

1 9 5 8

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Prof. Muhammed T. TANCİ	: Şehristani'nin El-Milel Ve'n Nihal'i . . . 1
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN	: İdealizmin Çıkmazları 17
Prof. Ahmet CAFEROĞLU	: Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Sakla- nan İki Şaman Tanrısı 65
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: Tasavvuf Şiirlerinden Düşündürücü Ter- cümeler 76
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND	: 18. Yüzyıl Fransız Aydınlanma Tarihciliği ve Modern Tarihcilik Karşısındaki Durumu 87
Dr. Necati ÖNER	: Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı 100
Dr. Cavit SUNAR	: İmam Rabbâni'nin Tevhid Görüşüne Genel Bir Bakış. 136
M. Zeki ORAL	: Konya'da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri . 144
İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU	: Gazzali'ye Göre İbahilik. 165
Prof. James ROBSON	: Sunen'i Ebu Dâvûd Nüshalarının Rivayeti Çeviren: Talât KOÇYİĞİT. 173
Şeyh Muhammed ABDUH	: Tefsire Mukaddime Çeviren: İsmail CERRAHOĞLU. . . . 183
Prof. R. PETTAZZONI	: Din İlminde Tarih ve Fenomenoloji Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN . . . 189
Öğ. Görev. Nafiz DANIŞMAN	: "Cahiliyye" Kelimesinin Mânâ ve Menşei. . 192
Prof. H. A. R. GIBB	: İslâmiyetin İlk Devirlerinde Hükûmet Mü- essesesinin Tekâmülü. Çeviren: Dr. H. G. YURDAYDIN 194
BİBLİYOGRAFYA	
Yaşar KUTLUAY	: De Lacy O'Leary, Arabic Thought and its place in History 206
Hüseyin ATAY	: M. Akkad, El-Felsefetü'l Kur'aniye. . . 208
Hikmet TANYU	: Dr. Ziya Dalat, Çocuk ve Genç Ruhı. . . 215
Doç. Dr. Neş'et ÇAĞATAY	: Jacques C. Risler La Civilisation Arabe. . 221

“CÂHİLİYYE,, KELİMESİNİN MÂNÂ ve MENŞE'İ.

Nafiz DANIŞMAN

Şark dilleriyle uğraşan bazı fikir adamlarının, sık sık şu mânâda konuştuıkları görül-
mektedir: “İslâmiyetten önceki Araplara neden Câhiliyye Arapları denmiş? Bunlar iddia
edildiği kadar câhil mi idiler? Bu adlandırmada bir islâmî taassup ve haksızlık payı yok
mu? Câhiliyye Arapları'nın söylendiği kadar câhil olmadıkları, bize bıraktıkları yüksek
şi'ir örneklerinden anlaşılıyor mu?.”

Bu iddialar, esasta pek sathî bir etimoloji oyunu'nun mahsulüdür. Kelimeyi, semantik
ve filolojik bir zaviyeden tetkik ettiğimiz takdirde, onun (ilim ve marifetin zıddı olan) bil-
gisizlikle yakından hiç bir alâkası olmadığını görürüz. Çünkü “Câhiliyye” kelimesi, bilgisiz-
lik mânâsını tazammun eden “cehile” kökünden gelmeyip, zorbalık mânâsına gelen aynı
kökten gelmiştir. Arap kamuslarına bakıldığı vakit, “cehile” kökünün üç ayrı surette kulla-
nıldığı, buna karşılık (birbirinden çok farklı) iki ayrı mânâyâ geldiği görülür:

1. — Cehile 'l-şey'e = bir şey'i bilmedi veya tanımadı.
2. — Cehile bihi = Onu bilmedi veya tanımadı.
3. — Cehile aleyhi = Ona karşı zorbalık etti.

Fi'l'in aynı mânâyâ gelen 1'ci ve 2'ci suretleri arasında yalnız şekli bir fark vardır.
Yani, bu suretlerden birincisi, mütaaddi (transitif direct) olup mutlaka (accusatif) duru-
munda olan bir tümleçle tamamlanır; ikincisi, bilvasıta mütaaddi (transitif indirect) olup
“b” edâtı (harf-i cerri) vasıtasıyla tümleç alır.

Fi'l'in “zorbalık etti veya zorbalıktı” mânâsına gelen üçüncü sureti ise, düpedüz lâzım
(intransitif) olup hiç bir tümlece ihtiyacı olmadan tam bir mânâ ifade eder; yani bu fi'il,
türkçe “geldi, gitti, kaçtı, uçtu, öldü, düştü, sevindi, silkindi” nev'inden olan geçişsiz fi'il-
lerin zümresindedir. Bununla beraber, mânâsını geliştirmek istediğimiz takdirde, sonuna
ancak “alâ” edâtını getirebiliriz. Halbuki arapça nice lâzım fi'iller varki, sonlarına bir sürü
edâtlar alarak nüanslı mânâlar ifade ederler. Meselâ “sâre” fi'li lâzım olmakla beraber so-
nuna çeşitli (cerr) edâtları alarak şu nüanslı mânâları verir: “sâre ileyhi” ona doğru git-
ti; “sâre fihi” içinde yürüdü; “sâre aleyhi” onun üzerine veya üzerinde yürüdü; “sâre bi-
hi” onu götürdü, ilâh.... Zorbalık etti veya zorbalıktı mânâsına gelen “cehile” fi'li ise
diğer lâzım fi'illerden daha mukayyed bir lâzımdır. Onu “alâ” edâtından başkası kıpırda-
tamaz. Dolayısıyla onu, ya edâtsiz olarak “cehile 'l-emîru” emîr zorbalıktı, suretinde veya
“cehile 'l-emîru alâ ehli 'l-beldeti” emîr, kasaba halkına zorbalık etti, suretinde kullanabili-
riz. Daha başka bir istimâl şekli yoktur.

“Tâcül-Arûs” Kamusunun sahibi Seyyid Muhibbül-Dîn der ki: “Cehile, üç ayrı mânâyâ
gelir. Birincisi, bilgisizlik demektir. İkincisi, bir şey'i olduğundan başka türlü düşünmek
demektir. Üçüncüsü, yapılmıyacak bir şey'i, iyi veya kötü niyetle yapmak demektir; meselâ
namazı, isteye isteye terketmek bu kabildir...”

Bu esasa göre “cehile” fi'li, bir şey'i bilmemek veya olduğundan başka türlü tanımak

(yani olduğu gibi bilmemek) mânâsına geldiği gibi, kötü bir şey yapmak mânâsına da geliyor.. Fi'lin bu son şekli, menfi bir zihin hâleti (état) değil, müsbet bir iş (action) fikri telkin ediyor. Bahis konusu olan "Câhiliyye" kelimesi, "cehile" kökünün işte bu son medlulünden gelmiştir. Çünkü Câhiliyye Arapları, İslâm Şeriatinin hükümlerine aykırı bir surette hareket etmiş ve İslâm'ın kabul edemeyeceği şeyleri yapmış bulunmaktadırlar.

"Lisanül-Arab" kamusu'nun sahibi, büyük âlim İbin Manzûr da der ki: "Câhiliyye, İslâmdan önceki devirdir. Hadîste şöyle bir ibare okunur: Sende Câhiliyyet var; yani sende, Arapların İslâmiyetten önceki hâli var; sen, onlar gibi, Allah ve Resulü'nün Şeriatini tanımazsın; soyunla böbürlenirsin; kendini başkalarından üstün tutarsın; zorbalık ve buna benzer kötülükler edersin."

İşte Câhiliyye Araplarının kendileri de "cehile" fi'lini, daha çok, bu son mânâda anlamış ve kullanmışlardı. Araplar, bu fi'li nâdiren "bilmedi" mânâsında kullanmışlardır. Bu nâdir istimal tarzına misal olarak, Semev'el bin Âdiy'nun şu beytini zikredelim:

سَلِّبِي إِنْ جَهَلْتِ النَّاسَ عَمَّا وَعَثَرَهُمْ فَلَيْسَ سَوَاءَ عَالِمٌ وَجَاهِلٌ

Bu beytin birinci mısırâ'ındaki "cehilti" kelimesi iki ayrı mânâya gelebilir ise de, ikinci mısırâ'ındaki "cehûl" kelimesi "bilmeyen" mânâsında kullanılmıştır.

Beytin birinci mısırâ'ını iki suretle tercüme etmek mümkün olduğuna göre, birinci sureti şöyle tercüme edebiliriz:

1. — "İnsanların kim olduklarını bilmiyorsan, biz ve onlar hakkında (bilgi) sor. Aynı mısırâ'nın ikinci suretini şöyle tercüme edebiliriz:
2. — "Zorbaca hareket etmiş bulunuyorsan, bizi ve onları herkese sor."

Birinci tercümede "el nâse" kelimesi, "in cehilti" fi'linin (accusatif) mef'ûlüdür; ikinci tercümede ise "in cehilti" fi'lini lâzım (intransitif) olarak tercüme etmiş olduğumuza, ve böyle bir fi'lin mef'ûle ihtiyacı olmadığına göre, "el nâse" kelimesi, "seli" fi'linin mef'ûlü oluyor.

Aynı beytin ikinci mısırâ'ı ise, yalnız şu suretle tercüme edilir:

"Zira bilenle bilmeyen bir değildir."

Beytin birinci mısırâ'ını itmâm ve tefsir babında söylenmiş olan ikinci mısırâ'ında, — kara câhil mânâsına gelen — "cehûl" kelimesi, "âlim" kelimesi'nin zıttı olarak kullanılmış olduğundan, beytin birinci mısırâ'ında okunan "in cehilti" fi'linin de "bilmez isen" mânâsında söylenmiş olduğunu reddetmemiz için hiç bir sebep kalmamış olur.

Buna rağmen yine tekrar edelim ki, Câhiliyye Arapları, "cehile" fi'lini, daha çok, zorbalı, zorba oldu veya zorbalık etti, mânâsında anlamış ve kullanmışlardı. Nitekim Câhiliyye şâirlerinden olan El-Findül-Zemânî, Besûs Harbiyle ilgili bir şi'rinde der ki:

وَبَعْضُ الْجَلْمِ عِنْدَ الْجَمِّ - وَ لِلذِّتَةِ إِزْعَانُ
وَفِي الشَّرِّ نَجَاةٌ حَيْدٍ - نَ لَا يُنْجِيكَ إِحْسَانُ

Bu iki beytin birincisindeki "cehl" kelimesini ancak "zulüm ve zorbalık" mânâsında an-

lamak ve tercüme etmek iktizâ eder. Zâten başka türlü tercüme edersek şi'rın mânâsı bozulur. İki beytin türkçe mânâsı şudur:

“Şiddet ve zarbalığın icabettiği yerde müsamahakâr davranmak, zillete katlanmak demektir.”

“Hayırhahlık seni (zilletten) kurtarmayınca, şirret kurtarır.”

İmdi bu şi'rın birinci beytindeki “cehl” kelimesini tecrübe kabilinden “bilgisizlik” kelimesiyle tercüme edelim. Bakınız ne zırva bir mânâsızlıkla karşılaşıyoruz:

“Bilgisizliğin icabettiği yerde müsamahakâr davranmak, zillete katlanmak demektir.”

Ne münasebet!. Bilgisizlik ile müsaamahakârlık arasında, hele Besus Harbi dolayısıyla söylenmiş bir şi'rde, nasıl bir münasebet bulunabilir!. Müsamahakârlığın karşılığı, bilgisizlik değil, şiddet ve zorbalıktır. Zâten şi'rın ikinci beyti, bu mânâyı tefsir ve izah makamında söylenmiştir: “hayırhahlığın kâr etmediği yerde zorbalık gider”.

Câhiliyye devrinin şi'irlerinden bir misal daha verelim:

Meşhur şâir Amru Bnu Kelsûm, yine Besûs Harbi dolayısıyla nazmettiği dördüncü mullakada der ki:

أَلَا لَا يَجْرَهُنَّ أَحَدٌ عَلَيْنَا فَجَهْرٌ فَوْقَ جَهْرٍ الْجَاهِلِيَّةِ

Bu beytin mânâsı şudur: “Hele kimse, bize karşı zorbalık etmesin; o zaman her zorbadan daha zorba oluruz.”

Tecrübe kabilinden, bu beyti de yanlış tercüme ederek, “zorba” kelimesi yerine “bilgisiz” kelimesini koyalım; bakınız beytin mânâsı ne kadar bayagılaşır!.

“Hele kimse bize karşı bilgisizlik etmesin”

“O zaman her bilgisizden daha bilgisiz oluruz!”

Arap şi'rine, bir belâgat ve güzellik örneği olmak üzere, Kâ'be duvarına asılan bir şi'rın, bu mânâda söylenmiş olmasına imkân var mı!. Hasılı, her iki şâirin, yani El-Findül-Zemânî'nin olsun, Amru bnu Kelsûm'un olsun, şi'irlerindeki “cehile” kelimesi ve bu kelimenin müstakkâtı, hiç bir zaman, “bilgisizlik” mefhumuyla bağdaşamazlar.

Sonra şunu da söyleyelim ki, “Câhiliyye” kelimesini icad eden Devr-i Saâdet Müslümanları da arapçayı Müslüman olmayan soydaşları gibi anlıyorlardı. Binaenaleyh “Câhiliyye” kelimesiyle İslâm'dan önceki devri kastederken, o devirde Âd, Semûd, Medyen, Ma'in, Seba ve Himyer medeniyetlerinin yaşamış olduğunu ve bu medeniyet mensuplarının çok şeyler bildiklerini pekâlâ biliyorlardı. Ve eğer o medenî devirlerin mensuplarına toptan “Câhiliyye” adını vermişlerse, bunların “İslâm” denilen yeni nizam'ın ahlâkî ve hukukî telâkkilerine aykırı kanâatler besledikleri için, bu isme lâayık görülmüşlerdir. Bu durum karşısında, “İslâmiyetten önceki Araplara neden Câhiliyye adı verilmiş? Bunlar iddia edildiği kadar câhil mi idiler?” şeklindeki sorular tamamiyle yersizdir.

Hakikatte İslâmiyetten önceki devirleri, İslâmî devirden ayırdetmek için “Câhiliyye” kelimesinden daha kuvvetli bir fârik bulunamaz. Zira İslâmiyetten önceki devrin, göze çarpan en kabarık çizgisi, zorbalık ve zorbalığın muhtelif şekilleridir. Zulüm, çapul, ahitşikenlik, çocukları toprağa diri diri gömmek, kuvvet ve kudretini başkalarına duyuracak çulğnuluklar yapmak, para ve satvetinin yettiği kadar kadın ve dost edinmek, alabildiğine zinâ, keyf ve işret ederek sıhhatini harcamak, “Câhiliyye” devrinin belli başlı özellikleridir. İlk Müslümanların “Câhiliyye” kelimesinden anladıkları şey, budur. Dolayısıyla onların bu

devri nefretle anmalarını haklı görmeliyiz. Resulullahın şu mânâda bir Hadisi vardır: “Câhiliyye devrinin hasretini çeken kimseyi takdir ediniz”. Tavâzu’u kendine ve ümmetine şî’âr edinmiş bir Peygamberin, çökerttiği bir devre karşı bu kadar sert konuşmuş olması’nın tek sebebi, o devrin az önce saydığımız seyyi’âtidir. Yoksa ilk Müslümanların eski atalarını bilgisizlikle tâ’yir ederek bilgiçlik satmalarına ihtimal verilemez. Onların asıl öğündükleri şey başka idi: onlar Muhammed’in (Sall.) getirdiği yeni nizamın kaidelerine uymakla öğünürlerdi. İslâm nizamına aykırı bir yol tutmuş olan atalarına işte bu yüzden zorba ve se-râzâd adını yakıştırdılar. O eski devri yaşatmak isteyen soydaşlarıyla yine bu yüzden harbettiler. Hz. Muhammed’in ortaya attığı bu yeni insan tipi, Câhiliyye devrinin ırk, aşiret ve kabile asabiyyetinin bağlarından sıyrılmış; aşiretin fizik birer dokusu olmaktan çıkmış; daha geniş ve mütekâmil bir cemiyetin mazbut ve disiplinli bir unsuru olmaya hazırlanmıştı. Efendimiz derdi ki: “Hepiniz Allahın kuludur. Aranızda Allaha en yakın olan, Allahın arzusuna en çok uymasını bilendir”. Bazan derdi ki: “Bir Arabın Arap olmayanlara, ve Arap olmayan bir kimsenin Araplara, ancak Allahın emirlerine uyması nisbetinde üstünlük iddia edebilir.” Yani Hz. Muhammed’in, daha ilk tebşir günlerinde, her cins ve millete mensup ümmetine söylediği bu sözleri bugün’ün diline ve anlayış tarzına çevirirsek şu yolda konuşmamız gerekir: “Kanun karşısında hepiniz birbirinize eşitsiniz. Aranızdaki ırk, dil ve renk farkları, bir üstünlük veya düşüklük sebebi olamaz. Üstünlüğün ölçüsü, kanuna gösterilen saygıdır.”

Resûlullahın gazaya gönderdiği İslâm kuvvetlerinin başına — şahsî liyakatine binaen — bir köle getirdiği olurdu. Bu hâl, yeni Müslüman olan bazı Arap eşrafının ağrına gittiği için, Peygambere sorarlardı: “Başımıza getirdiğin eski bir kölemize dahi itâat etmek zorunda mıyız?” Peygamber de onlara cevaben: “Evet, başınıza kapkara bir köle getirsem de ona itâat etmek zorundasınız” derdi.

Bir gün Resûlullah, Câhiliyye zorbalığına mükemmel bir örnek teşkil eden eski bir Aap atasözünü aynen tekrarlayarak der ki:

أَنْصُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا

Yani “Kardeşini, zalim olsun mazlûm olsun, destekle”. (Bazı Sahabe, bu hadisi:

أَنْظُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا

şeklinde rivâyet ederler. Bu rivâyet, ifâde itibarile, birincisinden daha mülâyim olmakla beraber, aşağı yukarı, aynı mânaya gelir.) Peygamberin bu sözü karşısında şaşırın Sahabe, dediler ki: “Ya Resûlullah, biz yalnız mazlûm olan kardeşimizi destekleriz. Zâlim olan kardeşimizi nasıl destekliye biliriz?” Resûlullah onlara dedi ki: “Zâlim olan kardeşinizin zulmüne mânî olmakla, onu destekliyebilirsiniz.” İki devir arasındaki görüş ve anlayış farkına bundan daha mükemmel bir misal olabilir mi?

İslâmî devirlerde “c. h. l.” kökünü zorbalık mânâsında kullanmaya ihtiyaç kalmadığı için, bu kökten gelen kelimeler “bilmezlik ve tanımazlık” mânâsında kullanılmaya başlandı. Artık avâm ve ümmî halk kitleleri, “cehile” fi’linin “zorbalığı” mânâsına geldiğini bilmez oldular. Bu hâl günümüze kadar devam etti. Umûmiyetle bu tâbirin yerine kâim olmak üzere, zulm, fîsk, gurur, ceberrût, tuğyan, fücûr gibi kelimeler kullanılmaya başlandı. Bunun-

la beraber, eski çağlara âit hususlardan bahseden bazı İslâm bilginleri, “cehile” fi’lini, zorbalığı mânâsında kullanmaya devâm ettiler. Nitekim H. 3’cü yüzyılda, büyük İslâm filozofu Ebul-Nasr Fârâbî El-Türki, “El-Medînetül-Fâzıla” adlı kitabında, zorbalığın hükümlerinde olduğu eski zaman sitelerine “zorba site” mânâsına gelen “el-medînetül-câhile” yani “câhil site” adını vermiştir. Bakınız Fârâbî, bize câhil siteyi nasıl tanıtır: “Bu sitenin halkı arasındaki kavga ve geçimsizliğin mevzu’u selâmet, şeref, refâh, lezzet ve bu şeylere ulaştırılan vasıtalarıdır. Dolayısıyla her tâife, başka tâifeyi soyup elindeki bu şeyleri almak ister. Her birisinin diğerine karşı durumu bu merkezdedir. Hangisi diğerini ezerse, kendini kazançlı, mutlu ve bahtiyar bilir. Onlara göre tabiî şeylerin hepsi, adâlet anlamına uygundur. Dolayısıyla döğüşmek ve başkasını ezmek de adâletin tâ kendisidir.....” Görülüyor ki Fârâbî de 3’cü islâmî yüzyılda, câhil siteyi bilgisizlik sitesi değil de zorbalık sitesi diye adlandırıyor.

Birbirinden bu kadar uzak iki mânâ ifâde eden “c. h. l.” kökünün iki medlûlü arasında yakın veya uzak bir akrabalık var mı? Yak mu? Şimdi de onu tetkik edelim:

Muhtelif dillerde olduğu gibi, Arap dilinde de müşterek bir kökten gelmekle beraber, birbirinden uzak mânâlar ifâde eden fi’iller vardır. Bunlar geçişli (transitif) veya geçişsiz (intransitif) olduklarına göre, başka başka mânâlara delâlet ederler. Türkçede “yüzmek” fi’li geçişli olduğu zaman “deri yüzmek” mânâsına, geçişsiz olduğu zaman “suda yüzmek” mânâsına gelir. İki fi’lin arasındaki müşterek kök, sath mânâsına gelen “yüz” kelimesidir. Deri yüzmek, bir sathı başka bir sathıtan ayırmak mânâsına geldiği gibi, suda yüzmek, su sathında kalmaya ve ilerlemeye uğraşmak demektir. “Kitabı yere çaldı” ile “dili çaldı”, “Gözünü açtı” ile “çiçek açtı”; “masa örtüsünü işledi” ile “zehir kanına işledi” fi’illerinin medlûlleri arasındaki akrabalık bağlarını bulmak pekâlâ mümkündür.

Fransızca “travailler le fer ou le bois = demiri veya tahtayı işlemek” mânâsına gelen geçişli (travailler) fi’li ile “travailler à lire et à écrire = okuma ve yazmaya çalışmak” mânâsına gelen geçişsiz (travailler) fi’li; “céder sa place ou sa fortune à quelqu’un = yerini veya servetini başkasına bırakmak” mânâsına gelen geçişli (céder) fi’li ile “céder sous le poids = ağırlık altında eğilmek” mânâsına gelen geçişsiz (céder) fi’il nevelerinden her biri, kendi benzerinden mânâ ve kullanım itibariyle hayli farklı olmasına rağmen kendisiyle benzerinin aynı kökten gelmiş olduğunu müdafaa etmek mümkündür.

Bu esasa göre “bilmedi” mânâsına gelen “cehile” fi’li ile “zorbalık etti” mânâsına gelen “cehile” fi’li arasında herhangi bir akrabalık var mı? Yok mu? sorusuna verilecek cevap şudur: her iki ihtimalin vârid olduğunu düşünmek yerinde olur.

Birinci ihtimale göre, her iki fi’il aynı kökten gelmiş olabilirler. Çünkü başkalarına karşı zorbalık etmek, bir bakıma göre, onların meşrû’ ve tabiî haklarını tanımamak demektir. Dolayısıyla “cehile ’l-emîru aleynâ” ibaresini, “Emîr bizim meşrû ve tabiî hakkımızı tanımadı” suretinde anlamak mümkündür.

İkinci ihtimale göre, aynı fi’il, “bilmedi” mânâsına gelen “cehile” fi’linden büsbütün başka bir kökten gelmiştir. Zira “c. h. l.” kökü, aynı zamanda “kımıldatmak” mânâsına gelmektedir. Araplar bu fi’ilden “michel” ve “michele” yahut “ceyhel” ve “ceyhele” gibi âlet isimleri çıkarmışlar ki, umûmiyetle “külleme âleti” yahut “ateş karıştırma çubuğu” mânâsına gelmektedir. Yine bu kökten yani “kımıldatmak” mânâsına gelen “cehile” fi’lin-

den istikak edilen "istechele" fi'li de "kımlatmak" mânâsında istimal edilmektedir. Lisanül-Arab kamusu, bize bu mânâda şu iki misali veriyor:

اسْتَجَرْتِ الرِّيحَ الغُصْنَ

دَعَاكَ الرِّهْوَى وَاسْتَجَرْتِكَ الْمَنَارُ وَكَيْفَ تَصَابِي الرُّؤِ وَالشَّيْبِ شَارِبُ

Bu misallerin birincisi "yel, dalı salladı" mânâsına gelir. İkincisi, El-Nâbiğatül-Züb-yani'nin bir şi'ri olup, mânâsı şudur: "Aşk, seni çağırdı ve (maşukların) ikametgâhları, seni tahrik eyledi; fakat kır saçlara bürünen kimse, kendini sevdaya nasıl kaptırır!"

Görülüyor ki, maşa veya çubuk mânâsına gelen "ceyhele" kelimesinin bilmezlikle hiç bir münasebeti yoktur. Aynı kökten gelip "salladı" veya "tahrik etti" mânâsına gelen "istechele" fi'linin de "bilmezlik ve tanımazlık" la hiç bir alâkası yoktur. Bu durum karşısında "Emîr bize karşı zorbalık etti:

جَهَرَ الأَمِيرُ عَلَيْنَا

ibaresini "Emîr aleyhimize hareket etti" veya "Emîr hayvânî hislerini aleyhimizde harekete getirdi" suretinde anlamak mümkündür.

Kelimelerin de insan grupları gibi, çeşitli tekâmül safhalarından geçtikleri malûmdur. Onlar da doğar, yaşar, tereddî veya tekâmül eder, istimâlden düşer, unutulur, yeni baştan canlanır veya ebediyen ölürler. Memleket gençliğine ilim ve irfan öğretmek ödeviyle ödevlenmiş kimselerin, Arap kamuslarına bakmak ihtiyacını dahi duymadan, ebsat denilecek kadar sathî bir mukayese neticesinde "Câhiliyye" kelimesinin "bilgisizlik" mânâsına gelen "cehile" kökünden geldiğine hüküm vermeleri, ve bu yanlış temele dayanarak, ilk İslâm cemaatini taassup ve tarafgirlikle itham ederek, olduğundan büsbütün başka türlü tanıtmaları, cidden esef edilecek bir hâldir.

Arapçada, aynı kökten gelmekle beraber, ayrı mânâlar ifade eden, ve yahut ayrı köklerden gelmekle beraber, aynı şekilde telâffuz edilen kelimeler çoktur.

حَارَ ، خَالَ ، حَانَ ، جَدَّ ، جَرَّ ، جَنَّ ، دَلَّ

kelimeleri bu cümledendir. Yabancı dille meşgul olan kimselerin, hiç olmazsa, bu hususları ihmâl etmemeleri veya bilmeleri lâzımdır.